

מסע לסוף מערב: מערות, מקדשים, ותנועות מחאה:
סיור לימודי במהאראשטרה
11.2.2017-22.2.2017

35807

קורס בהדרכת יגאל ברונר ודוד שולמן
החוג ללימודי אסיה ~ האוניברסיטה העברית
קול קורא

מבוא

חוף ים המשקיף לכיוון מערב, בואך ערב; הרי הגהאט המערביים על ערפיליהם, מפליהם, מערות חצובות בנות אלפי שנה, ומבצרים מרהיבים ומאיימים המתנוססים על הצוקים; רועי בקר וצאן השומרים על אורח חיים עתיק יומין; אלי הרועים שהחליטו להתקבע על גדות הנהרות הגדולים ומושכים אליהם מיליוני עולי רגל; קדושים סופים הקבורים לידם ומתחלקים עימם באותה קליינטורה; מסורת ארוכה של מחאה נגד התקבעות של אלים וקדושים במשכניהם; המטרופולינים ההולכים ומתקרבים של פונה ומומבאי, המציגים הייטק, לואו-טק, עושר אגדי, דלות משוועת, את תעשית הסרטים הגדולה בעולם, וגם שושלות חיות של מוסיקה הינדוסטאנית קלאסית: ברוכים הבאים למהאראשטרה, המדינה השלישית בגודלה באיחוד ההודי.

לאורך ההיסטוריה ההודית מהאראשטרה היוותה מעבדה עשירה לניסויי תרבות, הגות, וממשל מכל הסוגים. הבודהיזם משל בכיפה לאורך תקופה ארוכה, כפי שיעידו המערות והכתובות החרוטות בהן. במערות אלורה, שיוה עדיין מבלה את זמנו במשחק הקוביה עם אשתו (הוא ממשיך להפסיד לה), והאלה דורגא עודה משפדת את אויבה, השד בעל גוף התאו. לאל ויטהובא במקדש פנדהרפור, הקדיש המשורר בן המאה ה-16 טוקאראם את שירי האהבה שלו, לפני שנאלץ להשליך אותם לנהר, כך שעד היום הם נישאים על שפתותיהם של מיליוני עולי הרגל המשרכים את דרכם יחפים למקדש. במהאראשטרה קמו ממלכות שחלשו על חלקים נרחבים ממערב ומרכז הודו, ביניהן מדינת הסאטואהנה במאות הראשונות לספירה, והיאדווה בתחילת האלף השני לספירה. ממלכת היאדווה נפלה קרבן למסע הכיבושים המזהיר של סולטני דלהי בסוף המאה ה-13, שפתח את האזור לשלטון מוסלמי. מאות שנים אחר כך, אחת הסולטנויות החשובות של הדקאן, אחמדנגר, הונהגה במאה ה-17 על ידי עבד אתיופי נועז, מליכ אמבר, שהיה היחיד שהצליח לעמוד בפני שליטיה המוגולים של דלהי. בין המבצרים ההרריים בהרי הגהאט התעצבה דמותו האגדית של שיואג'י, מי שהקים את המדינה המהאראשטרית הקדם-מודרנית הראשונה, על אפם וחמתם של המוגולים. מהאראשטרה היתה גם ערש התנועה הלאומית ההודית המודרנית. היום, כמו בעבר, מהאראשטרה מגלמת את יצר החידוש והיצירה התרבותית והפוליטית, ומתחת לכל אבן מסתתר סוד. כפי שכתב גדול משוררי מהאראשטרה במאה האחרונה, ארון קולטקאר:

אתה שורט סלע
ובוקעת אגדה.

1. תכנית הטיול: פירוט מלא ודרכי הגעה

הסיוור הלימודי למהאראשטרה יתחלק לשלוש חטיבות עיקריות. נתחיל בארבעה ימי מרוכזים באזור המערות המפורסמות של אלורה, אג'נטה, ואורנגאבאד--בין האתרים המרהיבים ביותר בכל תת-היבשת. נלמד את נושאי הפיסול והציור מהמאות הראשונות לספירה באג'נטה, והתבליטים והארכיטקטורה של פלאי אלורה--משיאי היצירה האומנותית של הודו הקלאסית. כמו כן נבקר באתרים ההיסטוריים של האזור, ובכלל זה קברו של השליט המוגולי הגדול האחרון, אורנגזב, שעל שמו קרויה העיר אורנגאבאד. בחלק השני של הסיוור נרחיק דרומה מאורנגאבאד, לעומק המרחב המהאראשטרי, ונעלה לרגל למקדשים הגדולים, ביניהם פנדהרפור, ביתו של האל ויטהובא, וקולהפור, היכלה של האלה מהאלקשמי. בחטיבה השלישית של מסענו נפנה מערבה, נעלה להרי הגהאט, שם ננשום אויר פסגות ואבק מבצרים, ונרד לרצועת החוף, ולכרכים המודרניים של פונה ומומבאי.

הקורס מוגבל ל-24 נרשמים (12 מתוכם סטודנטים). שימו לב: המסע שלנו מתחיל באורנגאבאד ומסתיים במומבאי, ההגעה והחזרה להודו הן באחריות הנרשמים, אם כי אנחנו כמובן נשמח לעזור עם הפרטים. כך למשל, נמליץ על הסוכנת המסורה טליה אלישיב, שעבדה איתנו בעבר, ושתשמח לעזור לכם עם הזמנת הכרטיסים. בנוסף נספק פרוט על דרכי הגעה לאורנגאבאד. הסוכן הנהדר שלנו בהודו, ראג'ש, ישמח לעזור עם הזמנת טיסות פנימיות.

המייל של טליה: telyashiv@ayalagroup.co.il, טלפון: 02-621-7889
המייל של רג'ש: rajesh@deccanheritagetoursindia.com

טיסות יומיות לאורנגאבאד ממומבאי:

Jet airways flight leaves Mumbai at 0515 hrs and arriving Aurangabad at 0620 hrs.
Jet airways flight leaves Mumbai at 1555 hrs and arriving Aurangabad at 1700hrs.
Air India flight leaves Mumbai at 1525 hrs and arriving Aurangabad at 1630.
Estimated price range: Rs.6750--Rs. 9195.

טיסה יומית לאורנגאבאד מדלהי:

Air India flight leaves Delhi at 1750 hrs and arriving Aurangabad at 1945 hrs.
Estimated price: Rs.16000.

Baggage allowance for Jet airways is 15Kg per person .
Baggage allowance for Air India is 25 kg per person.
Cancellation charges fees is Rs.3000/- per person.

תכנית מפורטת

(יתכנו כמובן שינויים בתכנית בהתאם לתנאים בשטח, תקלות, התקלות, שביתות וכיו"ב):

יום ב' 11.2:

נפגשים לפנות ערב באורנגאבאד. את הערב נבלה בארוחה חגיגית, שיחת אוריינטציה, ואחריה (או במהלכה) שנת ישרים. חיוני לעדכן את רכז/ת הקבוצה בדיוק מתי ובאיזה אמצעי תחבורה (מספר טיסה או רכבת) אתם מגיעים כדי שנוכל לעקוב אחרי הגעתכם ולאסוף אתכם במידת האפשר משדה התעופה. לינה באורנגאבאד.

יום ג' 12.2:

את היום הראשון לטיול נקדיש כולו לאתר המערות של אג'נטה. על עיקול בצורת פרסה בואדי מוריק חצובים בסלע לא פחות מ-29 מערות ששימשו כמנזרים, מקדשונים, ומקומות לימוד ומחסה לנזירים בודהיסטים. המערות נחצבו בעיקר בשני גלים, תחת מלכי הסאטואהנה (מאות ראשונה לפניה"ס עד מאה שניה לספירה), ותחת מלכי הוואקאטקה-גופטה, במאות הרביעית והחמישית לספירה). על קירות המערות מצויירות סצינות מחיי הבודהה וחיי בלידות הקודמות--בהתאם לספרות הבודהיסטית הקלאסית. נבלה יום ארוך בלימוד והתבוננות, ונסיון לפענח את הנסיבות ההיסטוריות שבהן נוצרו יצירות המופת הללו. לינה באורנגאבאד.

יום ד' 13.2:

נקדיש את היום כולו לאתר של אלורה, שבו מערות מאוחרות יותר, מן השנים 600-1000 לספירה, בעיקר תחת השליטים של שושלת ראשטרהקוטה. באתר מערות בודהיסטיות, ג'איניות, והינדואיות. אפשר לבלות באלורה ימים רבים. את היום הראשון נקדיש להדרכה מרוכזת בארבע מערות בהן נלמד לראות תנועה באבן הדוממת ונערוך הכרות עם סצינות מרכזיות של המיתולוגיה ההודית: שיוה משפד את אנדהקה, בנו העיור, ראוונה מטלטל את הר קאילאסה, וישנו כאדם-אריה בוקע מתוך עמוד, שיוה רוקד את מחול יום הדין, ועוד. כמובן שלא נתעלם מהמקדש הענק החצוב כולו בגוש סלע אחד, מקדש קאילאסה-נאתה, אחד מפלאי תבל. לינה באורנגאבאד.

יום ה' 14.2:

כאמור, אין די ביום אחד בשביל להתרשם מהעושר של אלורה. לכן נשכים קום ביום חמישי ונחזור למספר שעות לאתר עוצר הנשימה כדי לגלות בנחת עוד כמה מפינותיו. את חצי יום השני נקדיש לאורנגאבאד וסביבותיה. אורנגאבאד היא קרובה לנקודת האמצע של הודו, וחולשת על הדרך מדרום לצפון וממזרח למערב. לאורך ההיסטוריה היו שושלות ששלטו מכאן על המותניים של תת-היבשת. נבקר בקברו של אורנגזב, מייסד העיר בשמה הנוכחי, שניסה

להעביר את השלטון המוגולי אליה. יש גם עוד מערות, והאתר של מלכי היאדווה, וננסה להספיק מה שנוכל מאתרים אלו במידת הכוח והזמן. לינה באורנגאבאד.

יום ו' 15.2:

החטיבה השנייה של סיורנו מתחילה במסע ארוך באוטובוס לסולאפור, עם עצירה ארוכה בעתיקות אחמדנגר. נבקר בעיר העתיקה של הסולטנות הקרויה על שם מייסדה, אחמד ניזאם שאה ה-1, בסוף המאה ה-15. נתרשם מהמאוזולאומים המפוארים שהשאירו יורשיו, וכמו כן מהמבצר המרכזי. כאן, במחנה צבאי שהקימו הבריטים ושיזכיר לכם את מחנה צריפין, נכלאה בשנות ה-40 ההנהגה של הקונגרס הלאומי ההודי בראשות נהרו-וכאן התגבש הקאדר שהנהיג את הודו בעשורים הראשונים אחרי העצמאות. נעמוד בתא של נהרו, מקום שם חיבר את ספרו החשוב: My Discovery of India. לסולאפור נגיע מן הסתם כבר עם רדת החשיכה, אך במקרה שעוד נספיק, נקפוץ לפוג'ת ערב במקדש. לינה בסולאפור.

יום שבת 16.2:

את הבוקר נבלה במקדש בסולאפור ובקבר השיח' שליט. האל במקדש הוא האל הדקאני האהוב, שיוה מליקארג'ונה, האל הלבן כיסמין. אך האל מופיע שם לצד דמות חשובה לא פחות, ואולי אף יותר, סידהשוור, חסידו ובונה המקדש, מכת הוירה-שאיום, או לוחמי שיוה. האגם המקיף את המקדש מקורו בדמעותיו של חסידו, ונדבר על הסיבות לבכיו-מחאתו. ממש בצמוד למקדש ישנה דרגה (קבר שיח') שיעית ונבקר גם בה. מסולאפור ניסע מערבה, ונשתדל לעצור במנגל-וודה, ערש המהפכה של לוחמי שיוה. משם נמשיך לפנדהרפור וניגש מייד לפוג'ת הערב במקדש ויטהובא. התור עשוי להיות ארוך, אבל הפגישה הבלתי אמצעית עם ויטהובא שווה כל מאמץ. לינה בפנדהרפור.

יום א' 17.2:

השכם בבוקר נצא בסירות לשיט על נהר הבהימא בפנדהפור, נציץ במקדשים שעל גדת הנהר (וגם כאלו ששקועים בתוכו), ותוך כדי כך נתודע לסיפור של ויטהובא, נכיר את בני משפחתו, ונבקר במקדש של ג'אנא באי, מגדולות המשוררות של הודו בכלל ושל מהאראשטרה בפרט. לעת צהרים נפרד מויטהובא, ונצא בנסיעה דרום-מערבה אל קולהפור. אם יהיה לנו מזל, נוכל להגיע לפוג'ת הערב אצל מהאלקשמי, אך קחו בחשבון שהנסיעה תארך לפחות ארבע שעות. לינה בקולהפור.

יום ב' 18.2:

את הבוקר נקדיש להכרות עם מהאלקשמי במקדשה המקומי, ואולי גם ניתן הצצה חטופה לארמונות העיר ומקדשיה האחרים. בצהריים מתחיל חלקו השלישי של הטיול: עולים להרים! ניסע לכיוון צפון מערב, נטפס על הרי הגהאט, ונטייל במשעולים המוריקים של מהאבלשוור, Hill-station מהאראשטרית טיפוסית גדושה בנופים מרהיבים, מתקני שעשועים, והלהיט המקומי: מוזאוני שעווה. נתמקם במלון, ואם יספיק הזמן נצא לטיול ערב. לינה במהאבלשוור.

יום ג' 19.2:

נקדיש את היום לסיורים במבצרי ההרים של שיואג'י, פרטאפגד ואולי גם ראיגד, וגם לטיולי הליכה קצרים באזור מהאבלשוור, ומנוחה למי שזקוק. שיואג'י המליך את עצמו למלך

במחצית השנייה של המאה ה-17 באקט של התגרות במידענו אורנגזב, ומאז ניהל מולו מלחמת גרילה מוצלחת במיוחד שהיתה מושתתת כולה על המבצרים ההרריים הללו, בסיס כוחו. שני המבצרים ידעו קרבות אפיים, ובראיגד, ששימשה כבירה, קבורים שיואג'י וכלבו האהוב, זה לצד זה. לינה במהאבלשוור.

יום ד' 20.2:

מצפינים. ניפרד בצער מאויר ההרים ונשים פעמינו אל המטרופולינים הגדולים של מהאראשטרה, וראשית פונה, עיר האוניברסיטאות וההיי טק. כאן נבקר במספר מוסדות תרבות, ובכלל זה, במכון המחקר החשוב Bhadarkar Oriental Research Institute, באתרים המייצגים את העיר העכשווית, ובשאיפה נסיים בקונצרט של מוסיקה הינדוסטאנית. לינה בפונה.

יום ה' 21.2:

מזמן לא היינו במערה, אז ברוכים הבאים למערות קרלה. אתר בודהיסטי מרשים חצוב בסלע בן למעלה מאלפיים שנה. נעצור כאן בדרך למומבאי, כדי להתבשם מהפיסול המרשים, המקדש הבודהיסטי, הכתובות החקוקות בסלע, והנופים, לפני שנגיע למומבאי, הכרך הגדול והשער להודו. לפנות ערב ניתן זמן חופשי לשוטטות בעיר, לפני שנפגש לארוחת ערב אחרונה וחגיגית.

יום ו' 22.2:

תמיד טוב לסיים בשיא, וגם בטיול עמוס במערות מופלאות, ביקור באלפנטה, אתר המערות על האי לחופה של מומבאי שנחצב בין המאות ה-5 ל-7 לספירה, הוא הדובדבן שבקצפת. נפגוש כאן חברים ותיקים מאלורה: שיוה הרוקד, שיוה משחק קוביה עם פארווטי, שיוה משפד את אנדהקה, ועוד. יתכן שאחרי הצהרים עוד נספיק לראות משהו מהגודש העצום שיש למומבאי להציע, ואז ניפרד בעצב.

2. ייחודיות הטיול: בעיות ואזהרות

מדובר בסיור מאוד אינטנסיבי בו נחליף מלון אחת ליום או יומיים, נשהה בשטח שעות ארוכות ביום במזג אוויר חם, ונבלה בנסיעות ארוכות באוטובוסים. הלינה תהיה בבתי מלון בדרגה נמוכה יחסית, והמזון מקומי שונה מאד ממה שרוב הישראלים מורגלים אליו. חובת המטייל/ת להיוועץ עם רופא/ת המשפחה ורופא/ה עם התמחות בארצות טרופיות על הסכנות בהשתתפות ועל החיסונים והתרופות שכדאי להצטייד בהם. ההשתתפות בסיור היא על אחריות/ה הבלעדית של המשתתפ/ת.

תוכנית הטיול לעיל עשויה להשתנות ממגוון של סיבות בשטח, החל בשביתות ובעיות לוגיסטיות שנתקלים בהם בהודו, מה שעלול להביא לשינויים באתרים בהם נבקר, בתכנית הנסיעות, בסידורי הלינה, ובמקרים קיצוניים – גם לשינויים במחירו.

3. דרישות מהתלמידים/ות שיבקשו להרשם לסיור הלימודי

- א. השתתפות בשני ימי הרצאות מרוכז על מהאראשטרה שיתנהל בתאריכים 17-18.1, ובפגישה המסכמת שלאחריו (תאריך יקבע בהמשך).
- ב. הכנת רפרט בן 10 עמ' על נושא הקשור במהאראשטרה תוך תיאום עם מורי הקורס.
- ג. הקורס הוא קורס מ"א (בהיקף 2 נ"ז), ונאשר קבלת תלמידים/ות מתקדמים/ות לתואר ראשון על בסיס אישי. הציון הסופי ינתן על סמך הרפרט הכתוב.
- ד. הקבלה מותנית בהגשת בקשה כתובה (עד עמוד אחד) שתנמק את חשיבות הסיור למשתתף/ת וראיון עם מורי הסיור. את הבקשה יש לשלוח לרכזת הטיול, דניאל סלומון לא יאוחר מה 19.10.2018. כל הקודם/ת זוכה.

4. אופן ההרשמה ללא-תלמידים/ות

- א. פניה במייל (Danielle.salomon@mail.huji.ac.il) לרכזת הטיול דניאל סלומון, לא יאוחר מה 19.10.2018, בבקשה להרשם.
- ב. בהתאם למספר הפונים/ות, יתכן מפגש הכרות עם חלקם/ן בתחילת נובמבר.
- ג. מרגע אישור המקום ברשימת היוצאים לטיול, לכל היאוחר באמצע נובמבר, המקום בטיול יובטח רק עם תשלום מידי של המקדמה כמוסבר למטה.

5. התשלום

מחיר הטיול יהיה כדלקמן (מבוסס על **יחיד בחדר זוגי***):
מחיר לסטודנט/ית באוניברסיטה העברית: 414 דולר
*תוספת לסטודנט/ית בחדר בודד: 296 דולר

הערה חשובה: אנו ננסה ככל יכולתנו להשיג סבסוד נוסף לסטודנטים, אך כרגע איננו יודעים אם נצליח ובאיזה היקף. נסיון העבר מלמד שתמיד הצלחנו להשיג סבסוד נוסף, אך לעולם אין ודאות.

מחיר למשתתף/ת שאיננה/ה סטודנט/ית: 1,414 דולר
*תוספת למטייל/ת בחדר בודד: 296 דולר

הסברים לגבי המחיר (נא לקרוא בעיון):

א. המחיר הוא דיפרנציאלי: מוזל לסטודנטים/ות באוניברסיטה העברית, וגבוה יותר למשתתפים/ות שאינם סטודנטים/ות, המסבסדים/ות למעשה את המחיר לסטודנטים/ות. התמחור מבוסס על ההערכה שמחצית המשתתפים/ות יהיו סטודנטים/ות. במקרה שיהיו יותר סטודנטים/ות בין הנרשמים/ות, המחיר הסופי למשתתף/ת עשוי לעלות.

ב. המחיר איננו סופי. התשלום על שרותי הקרקע מבוסס על השער הנוכחי של הרופי ההודי (IR) ביחס לדולר (1 דולר ל-67 רופי). אם יעלה שער הרופי, יעלה מחיר הטיול בהתאם. לגבי הטיסות, אנא הקדימו להזמין כדי להמנע מעליות מחירים.

ג. התשלום כולל:

שירותי קרקע בהודו, כולל בתי מלון, ארוחות בוקר, ארוחות ערב, תחבורה בנסיעות הקבוצתיות, כרטיסי כניסה לאתרים ושירותי ליווי של מדריכים מקומיים (כולל התשר עבורם). כמובן, הליווי של שני המרצים כלול גם כן. **למען הסר ספק יצויין כי מורי הקורס, יגאל ברונר ודוד שולמן, אינם מקבלים כל תשלום בעבור השתתפות והדרכה של הסיור, אלא עושים זאת בהתנדבות, ובנוסף מממנים את כרטיסי הטיסה שלהם בעצמם, מה שמאפשר עלויות מזולות במיוחד לסטודנטים/יות ועלויות נמוכות ליתר המשתתפים/ות.** אגב, יש סיכוי טוב שיצטרפו אלינו לסיור כבנוס חוקרים בכירים שמתמחים בהיסטוריה התרבותית של מהאראשטרה.

ד. התשלום לא כולל:

- טיסות בינ"ל וטיסה לאורנגאבאד
- הוצאת ויזה להודו
- ארוחות צהריים
- מופעי אמנות שאינם כלולים בתכנית
- הוצאות אישיות
- אתרים שאינם כלולים בתוכנית

ה. אופן ביצוע התשלום:

1. **מקדמה של כ- 250 דולר** למשתתף/ת (סכום מדויק ימסר בהמשך) שאינה ניתנת להחזר תמסר לא יאוחר מה-1 לנובמבר לידי רכז/ת הטיול (פרטים לגבי אופן העברת המקדמה ימסרו בהמשך).
2. **יתרת הסכום** (כלומר התשלום על שרותי הקרקע והטיסות הפנימיות, פחות המקדמה) תשולם במזומן בדולרים עם ההגעה להודו. אנא הביאו את הסכום המדויק בדולרים.
3. **ההרשמה** היא על בסיס מקום פנוי, עם עדיפות לסטודנטים/יות. רשימת הקבוצה תסגר אחרי הראיונות בסוף אוקטובר (יתכן ותהיה גם רשימת המתנה).

6. תחבורה ומטען

הטיול מבוסס על נסיעות ארוכות באוטובוס באיכות תיירותית סבירה (קרי, יש מזגנים וכסאות יחסית נוחים). יחד עם זאת, תנאי התעבורה באזורים מסויימים מחייבים את הגבלת גודל האוטובוס, והדבר מחייב מידה של משמעת עצמית בנושא המטען. אנא קחו עימכם תיקים קטנים וקלים במידת האפשר. אין שום צורך בבגדים רשמיים, ביגוד חם, ציוד מסורבל, או אפילו נעלים סגורות; ויש לזכור גם שברוב בתי המלון לא יהיו סבלים! בנוסף, בטיסות פנימיות בהודו ניתן להעלות עד 15 ק"ג על הטיסה. אנא הקפידו לטוס עם מטען קל, כדי להמנע מתשלום על משקל עודף.

7. בתי מלון:

רוב המלונות הם בסיסיים, ברמת 2-3 כוכבים. בכל בתי המלון יש שירותים ומקלחת בחדר, ובחלקם אולי יש גם חיבור אינטרנט, אולם החיבור עשוי להיות איטי ביותר ולא יעיל. אנא היו מוכנים למצב של תקשורת גרועה עם ישראל במשך רוב הטיול. ארוחת בוקר בבתי המלון מבוססת לרוב על טעמים של תיירים הודיים ואינה מרשימה בעבור התייר הישראלי (אם כי לטעמנו היא נפלאה).

8. אוכל

רבים המקומות שנהייה בהם אינם מתויירים במיוחד ואינם מגוונים בתפריט המערבי שלהם, אך בהחלט מציעים מגוון יפה של מסעדות עם אוכל מקומי. האוכל המקומי מבוסס בעיקרו על תבשילי אורז וירקות. רבות מן המסעדות הן צמחוניות, אך אפשר למצוא במלונות ובמסעדות כאלה המגישים גם תבשילי עוף ודגים. בטיול שלנו לא תמיד יהיה זמן לארוחות צהריים, אך נשתדל לאפשר קניית אוכל מקומי ופירות. בערבים נאכל ביחד.

9. שומריות שבת וכשרות:

הקורס המטייל קצר ואינטנסיבי, וכולל בתוכו שבת אחת: ה-16.2 (יום הנסיעה לפנדהרפור). שומריות שבת יוכלו, בתאום מראש להשאר יום נוסף בסולאפור (ולחבור אלינו במוצ"ש בפנדהרפור), וסוכן הנסיעות בהודו יארגן להם לינה חלופית בלא עלות נוספת. לגבי כשרות, העובדה שבכל מקום יש בהודו מסעדות שהן צמחוניות לחלוטין יכולה בהחלט להקל על שומריות כשרות, אך בכל אופן, לא יהיו מסעדות עם הכשר מרבנות כלשהי במשך כל ימי הטיול, ושומריות כשרות יצטרכו לדאוג לעצמם בנושא זה.

לפרטים ושאלות נוספות, אנא פנו לרכזת הטיול דניאל סלומון.

Danielle.salomon@mail.huji.ac.il